

	<i>Woord vooraf</i>	v
	<i>Inhoudsopgave</i>	vii
	<i>Afkortingen</i>	xvii
I	Aard, structuur en recht van de Europese Unie	
1	Definities: recht van een organisatie, recht van een verband	3
2	Rechtsgeschiedenis van de Europese Unie	6
2.1	Verdragen van oprichting, wijziging, toetreding: van Gemeenschappen naar Unie	6
2.2	Afgeleide wetgeving: beperkte bevoegdheden, flexibiliteit, ‘impliciete bevoegdheden’	10
2.3	Rechtspraak: autonome rechtsorde, directe werking, voorrang, het ‘leerstuk’	10
2.4	Constitutionele praktijk: het Compromis van Luxemburg en de Europese Raad	12
2.5	De resulterende verdragstechnische structuur van de Europese Unie; restanten van de ‘pijlers’	13
3	Het rechtsgehalte van de Unie: rechtsorde, legaliteit, grondrechten, democratie	14
4	Legaliteit: attributiebeginsel en het stelsel van bevoegdheden	15
4.1	Beperkingen van handelingsmogelijkheden	16
4.2	Systematiek van bevoegdhedenverdeling tussen Unie en lidstaten	19
4.3	Beperking in de uitoefening van verleende EU-bevoegdheden: subsidiariteit en evenredigheid of proportionaliteit	21
4.4	Loyale samenwerking of Unietrouw	22
5	Grondrechten, toegang tot de rechter en de ‘werkingssfeer’ van het recht van de Unie	22
5.1	Bronnen van grondrechten	22
5.2	Toepassingsbereik van EU grondrechten, de werkingssfeer van het recht van de EU	24
6	Lacunes in het rechtsgehalte van de Unie en in de gedeelde rechtsorde	26
7	Democratie	27
8	Ter afsluiting – De Unie en haar lidstaten: voorrang, identiteit en wederzijdse autonomie	28
2	Instellingen en rechtsbronnen: overzicht en ontwikkeling²	
1	De Europese Raad en het voorzitterschap	36
1.1	Grondslag en samenstelling	36
1.2	Taken en bevoegdheden	36
1.3	Institutionele positie	37
2	De Raad van de Europese Unie	38
2.1	Grondslag en samenstelling	38
2.2	Taken en bevoegdheden	39
2.3	Institutionele positie	40

3	Het Europees Parlement	41
3.1	Grondslag en samenstelling	41
3.2	Taken en bevoegdheden	43
3.3	Institutionele positie	46
4	De Commissie	47
4.1	Grondslag, samenstelling en benoeming	47
4.2	Taken en bevoegdheden	49
4.3	Institutionele positie	50
5	Het Hof van Justitie	51
5.1	Grondslag, samenstelling en benoeming	51
5.2	Taken en bevoegdheden	52
6	Overige instellingen en organen	53
7	Bronnen van Unierecht	54
7.1	Primair recht	54
7.2	Secundair recht	55
7.3	Overige rechtsbronnen	59
8	Ter afsluiting	63
3	De markt en publieke belangen	
1	De verdragsrechtelijke basis	69
2	De vier vrijheden	71
2.1	Goederen	71
2.2	Personen	72
2.3	Diensten	74
2.4	Kapitaal- en betalingsverkeer	76
3	Wat is 'vrijheid' in het Europese recht?	
	Discriminatieverbod en belemmeringenverbod	78
3.1	Verbod van discriminatie	78
3.2	Verbod van belemmering	82
4	Het vrij verkeer van goederen	83
4.1	Tarifaire belemmeringen	83
4.2	Non-tarifaire belemmeringen	84
5	Het vrij verkeer van personen, diensten en kapitaal	89
6	Naar een algemeen belemmeringenverbod?	91
6.1	Het grensgebied tussen belemmering en discriminatie	91
7	Reikwijdte van de verboden	93
7.1	<i>Keck</i> -analogie?	93
7.2	Hypothetische en andere onzekere belemmeringen	94
7.3	Interne situaties	95
7.4	Omgekeerde discriminaties en U-bochten	97
8	Uitzonderingen of rechtvaardigingen van nationale regels;	
	afweging tussen marktbelangen en publieke belangen	98
8.1	De uitzonderingen in het Werkingsverdrag	99

8.2	De uitzonderingen op basis van jurisprudentie: <i>Rule of Reason</i>	100
8.3	Gemeenschappelijke kenmerken	103
9	Ter afsluiting – Convergentie?	111
4	De markt voorbij: wetgeving, rechtsruimte, burgerschap	
I	Wetgeving en bestuur vanuit de doelstelling van de interne markt, harmonisatie	116
I. I	Algemene rechtsgrondslagen en motieven voor harmonisatie in het belang van de interne markt	117
I.2	Bijzondere rechtsgrondslagen en bevoegdheidsproblemen	119
2	Doelstellingen van harmonisatie en graden van indringendheid	121
2.1	‘Volledige’ harmonisatie: geen ruimte voor additionele wetgeving van de lidstaten	122
2.2	Harmonisatie van grensoverschrijdende situaties	123
2.3	Vaststelling van een basisbeschermingsniveau ofwel ‘minimumharmonisatie’; vrij verkeersclausule	123
2.4	Erkenning als harmonisatiemethode	125
2.5	Toegestane afwijking van harmonisatierichtlijnen	127
2.6	Toetsing van nationale bepalingen genomen op grond van resterende bevoegdheden	129
3	De ruimte van vrijheid, veiligheid en recht; nauwere samenwerking	130
3.1	Oorsprong van de Rechtsruimte	130
3.2	Consolidatie door het Verdrag van Lissabon	132
3.3	Nauwere samenwerking, met name in de Rechtsruimte	133
4	Europees strafrecht	135
4.1	Het kaderbesluit Europees Aanhoudingsbevel	136
4.2	Wederzijdse erkenning	137
4.3	Bestuurlijke infrastructuur	138
4.4	Strafrechtelijke harmonisatie	139
5	Burgerschap van de Unie	141
5.1	Politieke en publieke burgerschapsrechten	143
5.2	Persoonlijke burgerschapsrechten	145
5.3	Het reis- en verblijfsrecht: harmonisatie en resterende bevoegdheden	146
6	Ter afsluiting	151
5	Mededingingsrecht gericht op bedrijfsleven en overheid	
I	De verdragsnormen, hun begripsmatige context en hun uitleg	157
I.1	De verdragsnormen en hun uitleg	158

2	Het kartelverbod: artikel 101 Wv	160
2.1	Artikel 101 lid 1 Wv	160
2.2	Uitzonderingen op het verbod van artikel 101 lid 1 Wv	164
3	Controle op marktmacht: artikel 102 Wv en de concentratiecontrole	169
3.1	Misbruik van machtspositie: artikel 102 Wv	170
3.2	Concentratiecontrole	176
4	Mededinging, de uitvoering van publieke taken en ander overheidshandelen	177
4.1	Artikel 106 Wv: staatsbedrijven en ondernemingen met bijzondere of uitsluitende rechten	178
4.2	Uitzonderingen en beperkingen van de gelding van artikel 106 Wv	180
4.3	De nuttig effect-regel	183
4.4	Steunmaatregelen van de lidstaten	185
4.5	Toegelaten steunmaatregelen	188
5	Toezicht en controle op de naleving	190
5.1	Taakverdeling tussen instellingen van de Unie	191
5.2	Transparantie	191
5.3	Toezicht en controle op de naleving van de artikelen 101 en 102 Wv	192
5.4	Toezicht en controle op de naleving van artikel 107 Wv	200
6	Ter afsluiting	202
6	Van externe naar buitenlandse betrekkingen	
1	De internationale rechtspersoonlijkheid van de EU	208
2	Externe bevoegdheden	209
2.1	Onder het Werkingsverdrag	210
3	Externe bevoegdheden onder het Unieverdrag	217
3.1	De verdragsbepalingen	217
3.2	Het vrijwel ontbreken van rechtsmacht voor het Hof van Justitie	219
4	De uitoefening van de externe bevoegdheden van de EU	221
4.1	De instellingen	221
4.2	De uitoefening van autonome en contractuele externe bevoegdheden	222
4.3	Gemengde verdragen	228
5	De gemeenschappelijke handelspolitiek	230
6	De betekenis van het internationaal publiekrecht voor de rechtsorde van de EU	234
6.1	Receptie binnen het Unierecht en rangorde	235
6.2	Rechtstreekse werking en vergelijkbare rechterlijke technieken	236

6.3	Verdragen van de lidstaten	239
6.4	Internationale rechterlijke uitspraken	240
7	Ter afsluiting	241
7	Doorwerking	
1	Rechtstreekse of directe werking van Unierecht	245
1.1	Inroepbaarheid als centraal element	245
1.2	Het voorrangsbeginsel	247
1.3	De autonome rechtsorde	248
1.4	Voorwaarden voor rechtstreekse werking	251
1.5	Vormen van rechtstreekse werking	255
1.6	Rechtsgevolgen van rechtstreekse werking	263
2	Conforme interpretatie	265
3	Staatsaansprakelijkheid	268
4	Ter afsluiting	272
8	Toegang tot de rechter	
1	De toegang tot de rechter in het Europese recht	277
2	De rechtsgangen	280
3	Acties tegen de lidstaten	281
3.1	Directe acties tegen besluiten van lidstaten: inbreukacties	282
3.2	Indirecte actie, van particulier tegen lidstaat: prejudiciële procedure om uitleg	287
3.2.1	Algemene aspecten	288
3.2.2	Prejudiciële verwijzingen – vraagstukken voor lagere en hoogste rechters	293
3.2.3	Lagere rechters mogen verwijzen	295
3.2.4	Hoogste rechter moet in beginsel verwijzen: <i>acte clair</i> en <i>acte éclairé</i>	297
3.2.5	De prejudiciële uitspraak tot uitleg: rechtskracht en rechtsgevolgen	299
4	Acties tegen besluiten en gedragingen van de instellingen van de Unie	302
4.1	Directe acties; het beroep tot nietigverklaring	303
4.1.1	Algemene aspecten	303
4.1.2	Beroep van een lidstaat tegen een Unie-besluit	305
4.1.3	Beroep van een instelling tegen een besluit van een andere instelling	306
4.1.4	Direct beroep van particulier tegen een besluit van een instelling	307
4.2	Directe acties: de aansprakelijkheidsactie	312
4.3	Indirecte mogelijkheden, gericht tegen EU-instellingen	314
4.3.1	De exceptie van onwettigheid	314
4.3.2	De prejudiciële procedure tot ongeldigverklaring	316

5	Acties tegen besluiten en gedragingen van particulieren	320
5.1	Acties van de nationale overheid tegen particulieren	320
5.2	Acties van een EU-instelling tegen besluiten of gedragingen van particulieren	321
5.3	Acties van particulieren onderling (privaatrechtelijke verhoudingen)	322
6	Procedurele doorwerking en nationale autonomie	324
6.1	Nationale procedurele autonomie; grenzen van gelijkwaardigheid en effectiviteit	324
6.2	De status van de nationale procedurele autonomie	328
7	Ter afsluiting	330
9	Wetgeving, uitvoering en controle: ontstaan van machtscheiding	
I	De Europese wetgevingsprocedures	335
I.1	Wetgevingsprocedures	336
I.2	Keuze van de toepasselijke wetgevingsprocedure	338
I.3	Gewone wetgevingsprocedure	338
I.4	Bijzondere wetgevingsprocedures	341
I.5	Stemmodaliteiten in de Raad	343
I.6	Stemmodaliteiten in het Europees Parlement	348
2	De Europese begroting	349
2.1	De meerjarenbegroting	349
2.2	De jaarlijkse begroting	351
3	Uitvoering	351
3.1	Gedelegeerde regelgeving	352
3.2	Uitvoering van Unierecht algemeen	353
4	Ter afsluiting	361
10	Gedeeld gezag: recht, bestuur, democratie	
I	Gedeeld recht	366
I.1	Gedeeld recht tussen de lidstaten: regels en beginselen	366
I.2	Gedeeld recht tussen de lidstaten en de Unie: de leerstukken	367
I.3	Gedeelde legaliteit	370
2	Gedeeld bestuur: gedeelde bevoegdheden, ambten, instrumenten	370
2.1	Gedeelde bevoegdheden	371
2.2	Gedeelde ambten en mandaten	371
2.3	Gedeelde instrumenten	372
2.4	Gedeelde rechtsbescherming	373
3	Gedeelde democratie: Raad, Parlement, lidstaten, burgers	373
3.1	Gedeelde democratie van besluiten van de Raad en de Europese Raad	375

INHOUDSOPGAVE

3.2	Gedeelde democratie rond besluiten van het Europees Parlement	377
3.3	Gedeelde democratie op het niveau van de lidstaten gezamenlijk	378
4	Ter afsluiting	382
	<i>Jurisprudentie</i>	386
	<i>Trefwoorden</i>	398